

A DIA CERT/SABUT/ADIAT

per RAIMON ALAMANY

de la Secció d'Estudis de Llengua Catalana i Llenguatge Administratiu
de l'Escola d'Administració Pública

Una de les característiques del llenguatge administratiu és l'ús que s'hi fa de locucions i girs fixats.

I és precisament la tendència a la fixació, de la qual aquests girs fossilitzats i aquestes locucions són testimoni, que permeté al llenguatge administratiu català de sobreviure, amb una salut notable, en una bona part del període de decandiment en l'ús literari viscut per la llengua catalana durant els segles XVI, XVII i XVIII.¹ És aquesta mateixa tendència a la fixació, la que a cops dóna al llenguatge administratiu un to encarcerat i allunyat de l'estàndard.

En aquest període de decandiment, escrivans, notaris, funcionaris, etc. disposaven d'un llenguatge administratiu català amb un lèxic i una fraseologia fixats per dos, tres segles de tradició; cosa que, a més del desconeixement del castellà tant per part de l'Administració com dels administrats, féu lenta la penetració del castellà en aquest àmbit d'ús.²

Ara, però, hem de desfer un viatge al qual ens ha menat un procés prou conegut: hem de desempallegar-nos de la influència castellana, de la traducció literal al català i del seu to general. I alhora, hem d'apropar-nos als criteris internacionals sobre el llenguatge administratiu.

Unes formes lingüístiques específiques (lèxic, fraseologia...) pròpies, d'acord amb la nostra important tradició en aquest àmbit, seran un altre punt bàsic per bastir un llenguatge administratiu català modern.

Però passem a l'estudi d'un cas concret: ¿Quina construcció o construccions cal considerar preferibles per als conceptes que en castellà s'expressen per «*a fecha fija*» i en francès per «*à date fixe*»?

D'entrada, comprovem amb sorpresa que, mancant un vocabulari terminològic especialitzat i complet, els manuals i vocabularis que recullen l'expressió

1. «... el català administratiu no notarà les primeres fiblades del decandiment fins a la segona meitat, si no al darrer terç, del segle XVIIè.» Carles DUARTE I MONTSERRAT, *El català llengua de l'Administració*, Barcelona (Edicions Indesinenter), 1980, ps. 55 i 56.

2. *Ibidem*, ps. 56 a 58.

estableixen la igualtat *a fecha fija = a un dia fix*.³ I diem amb sorpresa perquè la locució *a un dia fix* no figura recollida en cap dels repertoris lexicogràfics més importants. Conseqüentment, la seva tradició és poc clara si la comparem amb d'altres construccions. Aquest fet ens ha empès a revisar l'esmentada solució.

¿Quines són aquestes *altres construccions* a què hem fet referència? Abans de tot cal assenyalar que el *Diccionari General de la Llengua Catalana* (DGLC) no en conté cap que expressi aquest concepte. És en l'article DIA del *Diccionari Català Valencià Balear* (DCVB), on trobem aplegades en la mateixa definició «*A dia sabut, o A dia cert, o A dia diat* (sic): en un fixat d'abans». Aquesta obra ens dóna més informació als articles SABUT-UDA, CERT-A «*a dia prefixat, convingut*», DIAT «*dia assenyalat*», i a JORN recull «*A jorn cert: (ant.) a dia prefixat*».

La *Gran Enciclopèdia Catalana* (GEC) també reuneix les tres primeres expressions sota una mateixa definició. «*A dia adiat (o cert, o sabut): Dia prefixat per fer alguna cosa.*»

Pel que fa al *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (DECLC), fins avui inclou *dia adiat* i *a jorn cert*, aquesta última amb un matís valuós que reprendrem més endavant.⁴

Si fem un primer balanç, observem que els repertoris lexicogràfics citats recullen les expressions següents: *a dia sabut, a dia cert, a dia adiat* i *a jorn cert*. Afegim-hi, encara, *a un dia fix*, tal com proposen els manuals i vocabularis ciats en la nota 3.⁵

3. Tots molt recents i fruit, sens dubte, d'un treball rigorós: Antoni M. BADIA i Carles DUARTE, *Formulari administratiu aplicat especialment a la Universitat*, Barcelona (Curial Edicions Catalanes), 1979¹ i 1981², p. 64.

CAIXA D'ESTALVIS DE CATALUNYA, *Vocabulari terminològic castellà-català*, Barcelona, 1981, p. 87.

Apunts de català pràctic, núm. 8, Barcelona, 1982, p. 13.

4. També hem repassat altres articles (*adiar, assenyalar, assignar, fix, fixar, prefixar, ...*) del DGLC, el DCVB i la GEC, on no hem trobat cap altra locució amb aquest sentit, encara que els conceptes hi estan molt lligats.

Per exemple:

DGLC

«ADIAR Fixar, assenyalar el dia (de fer alguna cosa)»

«ASSIGNAR .../Fixar, assenyalar... Assignar dia per a un judici»

«ASSENYALAR .../Fixar, determinar (una data). Si no assenyalem el dia no farem mai res. Comparegueren tots el dia assenyalat»

DCVB

«1. ASSIGNAR 2-a) especialment, fixar cert dia o moment de fer qualche cosa»

«FIXAR 3 Determinar, assenyalar concretament (una data...)»

«PREFIXAR 1 Fixar per endavant»

GEC

«FIX 2/3 determinat, assenyalat concretament. No hem quedat cap dia fix per veure'ns»

5. No esmentem les obres en què no hem trobat cap locució que expressi aquest concepte. No obstant això i per la seva importància, assenyalem que al *Vocabulari Jurídic Català* de Rafael FOLCH i Lluís GUASCH (Barcelona, 1934) només trobem «Fijar dia = Adiar» (p. 286) i als *Cinquanta documents jurídics en català* del Col·legi d'Advocats de Barcelona (Barcelona, 1976), en una nota: «Recordem el verb *adiar* = fixar, assenyalar el dia de fer una cosa» (p. 92).

Antecedents d'aquestes locucions

En aquest apartat, la documentació aportada pel DCVB encara és bàsica. Heus-la aquí amb alguna aportació nova.

locucions (1a. documentació)	Cites
<i>a dia cert</i> <i>a temps cert</i> (1272)	<ul style="list-style-type: none">• «Per algun deute a.pagar a so (n) creador <i>a dia cert</i> o a.temps cert.» (<i>Costums de Tortosa</i>).⁶• «E (el rei de València) tramès missatges e lletres per tota la terra tro a Múrcia, que els crestians eren venguts en aquell lloc per fer dan a paganisme; e manà que tuit fossen a València <i>a dia cert</i> ab llurs armes, a cavall o a peu.» (<i>Cròn. Desclot</i>, 49; DCVB).⁷• «Qui'm donaràs per fermaça per retornar <i>a dia cert</i>?» (<i>Eximplis</i>, II, 70; DCVB).• «... e manà'ls que se'n tornassen cascuns en ses terres e que es metessen en ordre, que <i>a dia cert</i> tots fossen en la dita ciutat per rebre lo pagament del sou.» (<i>Tirant lo Blanc</i>, 409).⁸• «... ell ordenà sos capitans e ses capitanies, així de la gent de cavall com de la de peu, qui era molta, si bé dessús no se'n fa menció; e assignà <i>dia cert</i> que tothom fos prest per partir.» (<i>Tirant lo Blanc</i>, 410).
<i>a dia sabut</i> (1343)	<ul style="list-style-type: none">• «E enviaren-nos a dir <i>a dia sabut</i> que ella vingués. E aquell dia la comtessa venc.» (<i>Libre dels Feyts</i>, 40; DCVB).

6. *Consuetudines Dertosaes*, pròleg de Jesús Massip, Tarragona (Institut d'Estudis «Ramon Berenguer IV»), 1972, p. 64, columna a, línies 4 i 5.

Carles Duarte, que prepara un estudi sobre els *Costums de Tortosa*, ens ha fornit aquesta dada important.

7. Totes les cites de les Cròniques han estat ampliadades, d'acord amb *Les Quatre Grans Cròniques*, revisió del text, pròlegs i notes per Ferran SOLDEVILA, Barcelona (Editorial Selecta), 1971.

D'altra banda, les hem ordenades des del punt de vista de la història de la llengua (primer manuscrit comprovat), tal com ho fan Josep M. NADAL i Modest PRATS, *Història de la llengua catalana*, vol. I, Barcelona (Edicions 62), 1982, ps. 391, 392 i 399.

8. Joanot MARTORELL i Martí Joan DE GALBA, *Tirant lo Blanc*, a cura de Martí DE RIQUER, Barcelona, 1979 (dins Clàssics Catalans Ariel).

- «E, quan vim que axí es feïa, enviam per En Pere de Montcada e per altres rics hòmens de Catalunya que vinguessen a nos ab la host... e que, *a dia sabut*, que ells que fossen a Montsó.» (*Libre del Feys*, 399; DCVB).
- «... e fets saber per tota la vostra terra que *a dia sabut* que ells sàpien que lo rei d'Aragó haja assetjada Fraga.» (*Cròn. Muntaner*, 48; DCVB).
- «Com *a dia sabut* tuyt foren a Port Fangós.» (*Cròn. Muntaner*, 48; DCVB).⁹
- a jorn cert*
(1342) • «... el rei Corral venc d'Alamanya ab grans gents, contra lo rei Carles, per venjar lo rei Manfré e el rei Ens qui eren estats morts en la batalla. E així mateix combatés *a jorn cert* ab lo rei Carles.» (*Cròn. Muntaner*, 35; DCVB).
- a temps sabut*
(1385) • «De nau o leny qui noliejat serà a escar *a temps sabut*. Si nau o leny és noliejat a escar *a temps sebut* e s'ils mercaders lo tenen estant aquel viatge, passat lo temps...» (*Llibre del Consolat de Mar*, m 189).¹⁰
- a dia adiat*
(1446) • «Los quals li promet a pagar a sent Joan de juny posats dins la seve abitació dins lo loch de Ribas *dia abiat* sens nenguna requesta.» (*Manual de la Vall de Ribes*, doc. any 1446; DCVB).
- «Aquells qui prenen censals... és proceit de fet contra la Universitat... per ço com no han pagat *dia adiat* (sic.)» (*Const. Cat.*, 46; DCVB).

9. Aquesta és l'única cita que no ha estat ampliada, ja que difereix de la versió proposada per Ferran Soldevila, que transcriu un gir totalment diferent: «E con açó fo fet *donà dia* que tothom qui anar degués e'l viatge que fos a Port Fangós lo primer jorn de maig, aparellat e arreat de recoller» i més endavant «ordonà lo dit senyor que espegassen los fets e llurs companyes, en tal manera que *el jorn que ell hac donat* foren tuit, així de mar com de terra, qui a Tortosa qui a Port Fangós» (*Cròn. Muntaner*, 48).

Comparem aquesta definició amb la que dona d'*adiar* el DGLC: «Fixar, assenyalar, el dia (de fer alguna cosa)». Tot i així, no ens queda constància que *donar dia* hagi produït una locució del tipus *a dia adiat*.

10. *Llibre del Consolat de Mar*, vol. I, Edició del text de la Real de Mallorca, a cura de Germà Colom, Barcelona (Fundació Salvador Vives Casajoana), 1971, p. 168.

- «Com no ve a dia diat, també farem la festa si véns més entrada la primavera.» (Solsona, Cardona, Rojals, Rocallaura; DCVB).
- «A un dia fix = A fecha fija.»¹¹

a un dia fix
(1977)

A més d'aquestes locucions, també ha existit, és clar, la traducció literal de la locució castellana «a fecha fija». Així, hem trobat *a data fixa* en una intervenció¹² transcrita en el *Diari de Sessions del Parlament* de 14 de juny de 1934, i en un petit vocabulari especialitzat sense pàgina de crèdits.¹³

La manca d'estudis especialitzats no ens permet sinó d'observar que les locucions citades mantenen una estructura interna a + substantiu + adjectiu o participi, només trencada, amb la introducció d'un indeterminat, per l'única locució sense antecedents:

a un dia fix	a Ø dia sabut
a Ø dia cert	a Ø jorn cert
a Ø temps cert	a Ø temps sabut
	a Ø dia adiat

D'altra banda, és interessant de comprovar que aquesta estructura interna (a + substantiu + adjectiu o participi) és molt productiva en català. És la mateixa d'un bon nombre de locucions:¹⁴ per exemple, d'a *viatge cert*, d'a *lloc sabut* (*libre del Consolat de Mar*)¹⁵ i d'a *preu fet* (doc. any 1407; DCVB),

11. Josep BALBASTRE I FERRER, *Nou recull de modismes i frases fetes*, Barcelona (Editorial Pòrtic), 1971, ps. 23 i 243.

Sorprenentment aquesta és la primera cita que hem trobat d'a *un dia fix*. ¿La manllevaren d'aquí el *Formulari administratiu...* i el *Vocabulari terminològic català-castellà* citats en la nota 3? Més endavant parlarem del caràcter d'aquesta obra de Josep Balbastre.

12. Parlament del Sr. Arnau i Cortina, president de la Comissió parlamentària autora del Dictamen sobre la Llei Municipal:

«... a nosaltres ens inspira més confiança la preparació d'una escola i els exàmens fets en una escola determinada, que no pas unes oposicions a *data fixa*», *DSPC*, Barcelona, 14 de juny de 1934, citat per Josep SARRIÓ I GUALDA, *Història de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (1912-1939)*, Barcelona, 1983, p. 283.

13. «A fecha fija = A data fixa», *Vocabulari castellà-català: El català és fàcil*, Barcelona (Secció de Drets Humans de Convergència i Unió), any ?, sèrie 17.

14. A brida abatuda, a boca plena, a camp ras, a carrera llarga, a correu seguit, a corrua feta, a mans besades, a plena llum, a plena veu, a peu coix, a peu dret, a ull nu, a ulls clucs...

15. «m 210 De comandas a viatge cert:

Mercader ne mariner ne nengun altre qui pendrà comanda a viatge cert o loch sabut, si en aquel viatge o en aquel loch sebut se perdrà tota la comanda, ab què no fos colpa del comandari, no és tengut de res a retre ne a esmanar a aquel qui comanda la li haurà.»

Libre del Consolat de Mar, vol. I, *op. cit.*, p. 205.

de significat paral·lel a les estudiades en aquest article: per un viatge, lloc, preu fixat per endavant.

El castellà («a fecha fija») i el francès («à date fixe») usen aquesta estructura, mentre que l'anglès introdueix, com en el cas d'*a un dia fix*, l'indeterminat («on a fixed date»).

Un altre tret general que observem és la possibilitat, amb la pèrdua de la preposició *a*, de substantivar aquestes locucions: «e assignà *dia cert* que tothom fos prest per partir», «si en aquell *viatge cert* o en aquell *loch sabut*...».

Frase per frase, observem:

A dia cert. És la més antiga i apareix per primer cop en els *Costums de Tortosa*; text d'importància cabdal per al llenguatge jurídic català. Disposem de cites que abracen els s. XIII, XIV i XV. Recordem, encara, que aquesta construcció era habitual en llatí, on *certus*, antic adjectiu verbal de *cerno*, tenia el valor de «decidit». Així: *in diem certam* i *ad certam diem* (Cèsar) «per a un dia fixat o determinat».

A dia sabut. Només la tenim documentada en cites del *Libre dels Feys* i de la *Crònica* de Ramon Muntaner, tots dos de la primera meitat del s. XIV (vegeu nota 7).

El fet que el *Libre dels Feys* compti amb una traducció llatina contemporània o que es tracti d'una traducció d'un original llatí¹⁶ ens permet de comprovar la genuïtat de les locucions que estudiem, ja que cap no és una traducció literal de la que s'usava en llatí medieval. Així, *a dia sabut* de la primera cita del *Libre dels Feys* es correspon a *die assignata* del *Liber gestorum*.¹⁷

A jorn cert. El DCVB considera aquesta locució un arcaisme. Potser l'hauríem d'haver inclosa dins l'espai dedicat a *a dia cert* (cf. *supra*), ja que *jorn* «va funcionar des del principi com a equivalent ple de *dia*, i sovint usat com a alternativa estilística». ¹⁸ Si ho hem fet així ha estat perquè l'aparició de *jorn* amplia el concepte que expressen les locucions *a dia cert*, *a dia sabut*, *a dia adiat*: en un dia fixat per endavant per fer alguna cosa. I diem que n'amplia el concepte perquè si parlem de *jorn* en comparació a *dia* «s'observa llavors una predilecció per a l'ús en combinacions que designen un període o termini des del qual s'ha d'esdevenir una cosa». *Jorn*, de preferència a *dia*, té el valor de «termini fixat per fer això o allò, que també passa a la locució *a jorn cert*». ¹⁹

16. Ens referim al *Liber gestorum* signat per fra Pere Marsili el 1313, trenta anys abans del primer manuscrit conservat del *Libre dels Feys* transcrit per Celestí Destorrents el 1343.

Trobareu un resum i la bibliografia de la polèmica suscitada per aquest afer a Josep M. NADAL i Modest PRATS, *op. cit.*, ps. 396 i ss.

17. «Iterum venit scholaris et diem assignavit, sicque factum ets quod ipsa die assignata venerit comitissa.»

Citat per Ferran SOLDEVILA, *op. cit.*, p. 218.

El *Liber gestorum* de fra Pere Marsili mai no s'ha publicat sencer.

18. Joan COROMINES, *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, vol. IV (em premsa), article JORN.

19. *Ibidem*.

Per tant, amb *jorn* tenim el concepte de termini al costat del d'un dia prefixat per fer una cosa.

A *dia adiat*. Té l'avantatge de disposar d'un verb i d'un substantiu. Fa servir *adiat*, participi del verb *adiar*, molt més específic («Fixar, assenyalar el dia de fer una cosa»; DGLC) que no pas *cert* o *sabut*. A més, compta amb el substantiu *adiament* («Acció d'adiar»; DGLC).

Presenta, però, problemes d'afèresi (*a dia diat*; DCVB) i la possibilitat, certament remota, de confondre *adiar* —el verb *adiar* és un dels sinònims d'*ajornar*²⁰ «preferits per l'estil administratiu i legal antic»— i *ajornar* amb el sentit actual de *diferir*; sentit que per a *adiar* només recull Santiago Pey.²¹

A *un dia fix*. Ja hem pogut comprovar que cap de les obres lexicogràfiques més importants no la recull, que no té antecedents i que la seva estructura no s'ajusta als models tradicionals. Només afegirem la malfiança que inspira l'obra que la introdueix, sobretot pel que fa als llenguatges especialitzats. Vegeu-ne, sinó, un parell d'exemples relacionats amb el llenguatge administratiu:

*Ajornar = Dar largas; Correspondre = Caer en suerte.*²²

Evidentment, aquestes igualtats no ens serveixen per traduir frases tan usuals i planeres com «El Conseller ajornà la seva visita a causa del mal temps» («*El Conseller dió largas a su visita...?*») o «Em correspon de comunicar-vos que...» («*Me cae en suerte comunicarle que...?*»).

Amb aquest breu repàs de les locucions una per una, cloem el present article que no pretenia de donar una solució única a aquest problema. Només es tractava d'assenyalar l'error d'acceptar «a un dia fix» i d'estudiar les diverses possibilitats que la tradició ens ofereix.

20. D'*ajornar* amb el sentit antic «d'assenyalar dia de fer alguna cosa». Joan COROMINES, *Ibidem*.

21. Santiago PEY I ESTRANY, *Diccionari de sinònims, idees afins i antònims*, Barcelona (Ed. Teide), 1977⁴, reimpressió 1979.

22. Josep BALBASTRE I FERRER, *op. cit.*, ps. 30 i 62.